

Joanna Kowalik

Biografie właścicieli dóbr Łęczna

Radzyński Rocznik Humanistyczny 3, 255-257

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Biografie właścicieli dóbr Łęczna

Książka autorstwa Józefy Ewy Leśniewskiej *Właściciele dóbr Łęczna w latach 1800-1944* to kolejna z publikacji wpisująca się w nurt dociekań nad historią społeczności lokalnych. Celem autorki było ukazanie dziejów Łęcznej i okolicznych miejscowości oraz przemian jakie w nich zachodziły. Dobra leżące na terenie Lubelszczyzny powstały w połowie XV w., a ich zalążkiem było miasto Łęczna słynące w całym kraju i poza jego granicami z orientalnych jarmarków. Przez wieki graniczyły one na wschodzie z dobrami Puchaczów i Nadrybie, na południu z dobrami Łańcuchów i Krzesimów, od zachodu z dobrami Bystrzyca, Kijany i Zezulin, a na północy z majątnością Uścimów, Orzechów, Lejno i Zawadówka. Składały się z miasta Łęczna i okolicznych folwarków. Przeszło stuczterdziestoletni okres przedstawionej tu historii, to czas ważnych przemian w dziedzinie polityki, gospodarki i społecznej: likwidacja stosunków feudalnych na wsi i w miastach, kryzys lat pouwłaszczeniowych, rozwój tendencji kapitalistycznych, wydarzenia 1905 r., kryzys gospodarki okresu międzywojennego i wreszcie upadek II Rzeczypospolitej a wraz z nią kres świata ziemiańskiego i burżuazyjnego.

J. E. Leśniewska swą opowieść o miejscu poprowadziła w świetle biografii właścicieli dóbr łęczyńskich. W latach 1800-1944 majątek ów znajdował się w rękach ludzi różnego stanu i pochodzenia. Większość z nich stała się właścicielami Łęcznej w drodze kupna, a nie jak bywało zwykle – dziedziczenia. Wielu z nich prowadziło działalność gospodarczą z dużym powodzeniem, osiągając sukcesy wykraczające poza miejscowość i region. Wszyscy jednak przyczynili się do uszczuplenia łęczyńskiej majątności. Kolejno zaprezentowano tu postaci: Fryderyka Adolfa hrabiego Kalkkreutha i jego syna Fryderyka Ernesta Karola Adolfa, Anieli Pauliny z Łyszkiewiczów i Leona Popławskich, Ludwika Grabowskiego, Jana Gotliba Blocha, jego syna Henryka Jana, Emilii z Kronenbergów Janowej Blochowej, Józefa Antoniego Bogusławskiego i jego córki Haliny Anny z Bogusławskich Wielowieyskiej. Autorka, jak sama stwierdziła we wstępie do swej pracy, starała się dogłębnie zrekonstruować ich biografie, chociaż często nie było to łatwym, z powodu braku źródeł i niewielkiej ilości materiałów.

Praca składa się z sześciu rozdziałów, których treść zaprezentowana została w ujęciu chronologicznym. W pierwszym rozdziale autorka ukazała początki miasta i dóbr Łęczna, warunki i przyczyny ich powstania. W sposób ogólny przedstawiła dzieje tej własności i jej właścicieli od XV do XVIII w., czyli od Jana Tęczyńskiego h. Topór, kasztelana krakowskiego, założyciela miasta Łęczna, poprzez jego spadkobierców i następujących po nich kolejnych właścicieli. W okresie staropolskim klucz Łęczna był własnością wielkich rodów magnackich, wspomnianych już Tęczyńskich, a następnie Firlejów, Potockich, Rzewuskich, Szeptyckich, Branickich, Sapiehów.

Rozdział drugi przybliży ten fragment wielowiekowej historii własności dóbr Łęczna, kiedy raz jeden znalazły się one w rękach poddanego obcego mocarstwa, zaborcy Rzeczypospolitej. Fryderyk Adolf hrabia Kalckreuth, generał kawalerii i inspektor wojsk pruskich, właścicielem dóbr Łęczna został w 1800 r. J. E. Leśniewska przedstawiła nie tylko biografię generała i jego spadkobiercy – syna Fryderyka Ernesta Karola Adolfa, ale i ich związki z majątnością łęczyńską, sposoby zarządzania i gospodarowania w niej, przyczyny zadłużenia, a w efekcie – licytacji. Nieustanne zapotrzebowanie Kalckreuthów na gotówkę determinowało również formę gospodarowania. Generała autorka określiła jako właściciela nierzetelnego, ponieważ nie zrealizował on wszystkich zobowiązań finansowych, jakie wziął na siebie zakupując zadłużone dobra Łęczna. Liczne dowody świadczą zaś o tym, że zaciągał on nowe długi. I nie zawsze spłacał je w terminie, jeżeli je w ogóle spłacał.

Sposób zarządzania i gospodarowania Anieli Pauliny z Łyszkiewiczów Popławskiej, która dobra Łęczna nabyła na publicznej licytacji w 1835 r., ukazuje następny z rozdziałów. Omówione tu zostały działania dziedziczki mające na celu podniesienie intraty z tych dóbr. Przedstawiono również spór mieszczan łęczyńskich z Popławską o różne prawa i powinności, który toczył się przed sądami przeszło osiem lat oraz sytuację dóbr po niespodziewanej śmierci dziedziczki w 1851 r. i ich sprzedaż.

Rozdział czwarty poświęcony został kolejnej postaci – Ludwikowi Grabowskiemu. W tym rysie autorka położyła nacisk na działalność w dziedzinie hodowli koni, dzięki której zarówno Łęczna jak i jej ówczesny właściciel zapisali się na kartach historii tego obszaru gospodarki. Przedstawiła historię jego stadniny i stajni do 1879 r., czyli do czasu władania dobrami. Ponadto omówiono działalność gospodarczą i społeczną w majątku, rozwój osadnictwa, inwestycje, kierunki produkcji roślinnej i zwierzęcej, działania na terenie miasta i na jego rzecz. Szerzej skomentowano również wprowadzenie i skutki dwóch ukazów – o urządzeniu włościan z 1864 r. i urządzeniu miast z 1866 r. Zaprezentowano początki kolonizacji dóbr Łęczna, ich podział i sprzedaż znacznej części Janowi Gotlibowi Blochowi.

Sylwetki trzech członków rodziny Blochów – Jana Gotliba, jego syna Henryka Jana i żony Jana Emilii z Kronenbergów przedstawiono w rozdziale piątym. Najpełniej autorka zapoznała czytelnika z życiorysem Jana Gotliba – wybitną osobowością polskiego życia gospodarczego II połowy XIX w. Zaprezentowała jego bogaty życiorys, młodość, początki kariery zawodowej, działalność naukową i publicystyczną. Szerzej ukazała okoliczności wejścia w posiadanie dóbr Łęczna, metody zarządzania i gospodarowania nimi, inwestycje, które doprowadziły do imponującego rozwoju gospodarczego i społecznego, a także czynniki, które doprowadziły do kolejnego uszczuplenia dóbr. Materiał ten wzbogaciły informacje o życiu rodzinnym tego dziedzica i losach jego dzieci.

Z powodu braku danych J. E. Leśniewska nie mogła bardziej szczegółowo zaprezentować osoby Henryka Jana Blocha i Emilii z Kronenbergów. W tej części rozdziału znajdziemy natomiast omówienie działalności gospodarczej Henryka Jana, zwłaszcza działalność w dziedzinie hodowli koni rasy angielskiej i wyścigów konnych, podobnie jak w przypadku L. Grabowskiego stojącej na bardzo wysokim po-

ziomie, bunt robotników folwarcznych w 1905 r. i problemy finansowe, które u końca rządów tego dziedzica doprowadziły do kolejnej licytacji dóbr.

W rozdziale szóstym poznajemy ostatnich właścicieli majątku łączyńskiego. Autorka zaprezentowała tu następną z rodzin – Bogusławskich – w osobach Józefa Antoniego i jego córki Haliny Anny Wielowieyskiej. Przedstawiła krótkie szkice biograficzne postaci, okoliczności wejścia w posiadanie dóbr w 1911 r. oraz problemy, z jakimi borykali się w zarządzaniu i gospodarowaniu nimi. Historię dóbr zamyka na 1944 r. i realizacji Dekretu PKWN, omawia również powojenne losy jego ostatniej dziedziczki.

Ciekawym i cennym uzupełnieniem przedstawionej w tej pracy treści są aneksy, tabele, ilustracje i varia, wśród których większość stanowią przedruki wiadomości podawanych przez prasę współczesną tematowi.

W opracowaniu zagadnienia wykorzystano bogate materiały archiwalne znajdujące się zarówno w archiwach państwowych, jak i sądowych, parafialnych, zbiorach bibliotecznych. Autorka wykorzystała również nie mniej cenne informacje zawarte w pamiętnikach i literaturze. Uzupełniła je o dane zaczerpnięte ze zbiorów i relacji prywatnych.

Dodatkowym walorem pracy jest jej język narracji, który sprawia, że książkę czyta się z przyjemnością.

Praca doskonale uzupełnia obraz ziemiaństwa w XIX i XX w.

Joanna Kowalik

J. E. Leśniewska, *Właściciele dóbr Łęczna w latach 1800-1944*, Lublin 2004, ss. 316.